

XITOIY USLUBIDAGI ZAMONAVIY NUTQ TIZIMINING QURILISH USLUBI

Mirzamukhamedova Iroda

+99899813061

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Xitoy ijtimoiy-falsafiy tafakkuriga xos bo'lgan zamonaviy nutq tizimining qurilish ushlublari tahlil qilingan bo'lib, unda G'arb madaniy tizimlarining mohiyati ham ochiqqlangan.

Kalit so'zlar : *zamonaviy Xitoy, falsafa, nutq madaniyat, so'zlashuv san'ati, G'arb lingvistikasi.*

ABSTRACT

This article analyzes the construction methods of the modern discourse system, which is characteristic of Chinese socio-philosophical thought, and also reveals the essence of Western cultural systems.

Keywords: *modern China, philosophy, discourse culture, colloquialism, Western linguistics.*

KIRISH

Zamonaviy Xitoy tafakkuri bilan birga lingvistik tadqiqotlar an'anaviy Xitoy filologiyasi ta'siri asosida jadal rivojlanib, ulkan yutuqlarga erishdi. Ayniqsa, so'nggi o'n yilliklarda G'arb lingvistik usullari bilan birgalikda uning tasnifi yanada ilmiy bo'lib qoldi, tilshunoslikning xalqaro ta'sirini kengaytirib, nazariy qurilish va empirik tadqiqotlarda katta yutuqlarga erishildi. Xitoy va G'arb lingvistik tafakkurining to'qnashuvi, olimlarimiz har doim mukammal oqilona fikrlashni namoyish etdilar, til tadqiqotlarining milliy tabiatini saqlab qolishdi, nazariyaning o'ziga xosligi va tizimlashtirilishini hisobga oldilar. Lingvistik nutq tizimi adabiyotga katta hissa qo'shdi.

So'nggi yillarda raqamli gumanitar texnologiyalarning uzluksiz rivojlanishi bilan lingvistik nutq tizimining qurilishi yangi tendensiyalarni namoyish etdi. Bir tomondan, uning "yangi" zamonaviy Xitoy gumanitar va ijtimoiy fanlari amaliyoti va rivojlanishini chuqur tadqiq qilish va talqin qilishda yotadi va yangi davrda Xitoy xususiyatlariga ega lingvistik nutq tizimining yangi tuzilishini shakllantirishga intiladi; boshqa tomondan, bu fanlararo va intizomlararo o'zaro integratsiya orqali an'anaviy lingvistik fanlarning o'zgarishi va yangiligida yotadi va yangi akademik sohani shakllantirishga intiladi. Raqamli gumanitar fanlar bizning lingvistik nutq tizimimizni qurish uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Diskursga asoslangan diskurs tizimi nafaqat tarixning ma'lum bir bosqichida insonning amaliy faoliyati qanday amalga oshirilishini tavsiflaydi, balki insonning mavjudligi va turmush tarziga ham ishora qiladi. Xitoy uslubidagi modernizatsiya nutq tizimining qurilishi birinchi navbatda nafaqat insonni modernizatsiya qilishning tarixiy jarayonidagi umumiy tajribani umumlashtirish, balki Xitoy uslubidagi modernizatsiyaning amaliy yutuqlari va muvaffaqiyat kodlarini tushuntirish uchun "asosli" bo'lishi kerak.

Yurtimizda nutqning asosan yozma turi taraqqiy etgan bo'lib, bunga turli tarixiy davrlardan tortib oxirgi yuz yillikdan yozma tarjimaning ajoyib namunalarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Lekin so'nggi yillarni olsak, endilikda e'tibor og'zaki tarjima, shu jumladan, sinxron tarjimaga ko'proq qaratilayotganini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni, hozirgi davrda istalgan tildan, shu jumladan, o'zbek tilidan boshqa tilga, boshqa tildan o'zbek tiliga tezkor, bexato, adekvat tarjima qila olish mahoratini shakllantirish dolzarblashib ulgurdi. O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimi bilan bo'liq barcha qonun va dasturlarida zamon talablariga muvofiq bo'lgan barcha shart-sharoitlar, imkoniyatlar va asoslar belgilab qo'yilgan. Ushbu qaror asosida so'nggi yillarda Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti va boshqa bir qator oliy ta'lim muassasalarida sinxron tarjima nazariyasini o'qitish yo'lga qo'yildi.

Sinxron tarjima og'zaki tarjimaning eng qiyin hamda muhim turlaridan biri hisoblanib, unda tarjimon ketma-ket tarjimadan farqli o'laroq asliyat tilidagi notiq nutqini bir vaqtning o'zida tarjima tiliga tarjima qila borishi tushuniladi. [1,108]

Sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyati "tezkorlik" bo'lib, tarjimon qabul qilingan ma'lumotni tezkor qayta ishlash, o'zgartirish va qisqa vaqt birligida maqsadli tilga tarjima qilishi kerak. Ammo sinxron tarjima jarayonida tarjimonlar odatda murakkab til tuzilmalari va boy semantikaga ega bo'lgan til shakllariga duch keladilar, bu esa tarjimada tarjimonlarga katta qiyinchiliklar tug'diradi. Mazkur o'rinda murakkab til tuzilmalari deganda frazeologik birliklar – maqol, ibora, matal va boshqa xitoy tiliga xos barqaror birikmalarni nazarda tutyapmiz. Bu yerda juda boy semantik konnotatsiyalar va mantiqiy munosabatlar mavjud. Semantik munosabat aniq tahlil qilinmasa, ko'plab tarjima xatolari yuzaga keladi. Tarjima jarayonida tarjima qilib bo'lmaydigan tushunarsiz so'zlar, lakunalar, barqaror birikmalar va hatto so'zlovchining hazillariga duch kelish muqarrar. Bunday vaziyatda ko'p holatlarda tarjimon konkret tarjima qila olmasligi, darrov bir xulosaga kela olmasligi mumkin. Shu o'rinda tarjimani kechiktirib ham bo'lmaydi. Bu tezda auditoriyaning e'tiborini tortadi va ularni chalg'itib qo'yadi. Sinxron talqinda

tarjimon mana shunday holatlardan qanday chiqib keta oladi, degan savol tug'ilishi tabiiy holat. Bu esa tarjimonning mahorati va bilimiga bog'liq.

Bugungi kunda eng keng tarqalgan tillardan biri bu xitoy tilidir. Xitoy tilini bilish va unda ravon so'zlash ilmiy faoliyatning istalgan yo'nalishi bo'yicha ufqingizni kengaytirish va aql-zakovatni oshirish imkonini beradi. Bu olimlar va tadqiqotchilarga yangi kashfiyotlar qilishda, tadbirkorlarga esa o'z biznesini rivojlantirishda yordam beradi. Aytishimiz mumkinki, xitoy tili bilim, biznes, siyosat, ta'lim va taraqqiyotga yo'l ochadi. Xitoy tilini o'rganish jahon bilim kutubxonasiga eshikni ochadi, chunki ko'plab ilmiy va adabiy nashrlar xitoy tilida yozilgan. Boshqacha qilib aytganda, xitoy tili hayotimizning barcha sohalariga kirib boradi, deb aytishimiz mumkin. Zamonaviy dunyoda farovon hayot uchun chet tilini bilish juda muhimdir. Yuqoridagilarni hisobga olgan holda mamlakatimizda oliy ta'lim tizimida yuqori malakali kadrlar tayyorlashda chet tillarini o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuni ta'kidlash kerakki, chet tillarini o'qitish boshqa fanlardan juda farq qiladi. Chet tilini o'rgatishning qiyinchiliklari haqida gapirganda, til tushunchasiga to'xtalib o'tmaslik mumkin emas. I.A. Zimnyaya tilning quyidagi ta'rifini taklif qiladi: til "insonning kontseptual (og'zaki) tafakkuri shakllanadigan va uning barcha yuqori aqliy funktsiyalarining rivojlanishi vositachilik qiladigan va insoniy muloqotning asosiy vositasi bo'lgan murakkab tizimli darajadagi shakllanishdir". V.Gumboldtning fikricha, til "xalqning ruhi bo'lib, uning barcha "milliy" xarakterini o'zida mujassam etadi. Til ijtimoiy-tarixiy mahsuli bo'lgani uchun shu tilda so'zlashuvchi turli avlodlar o'rtasidagi aloqani ham ta'minlaydi. Til xalqning eskirgan, tirik va kelajak avlodlarini bir buyuk, tarixiy tirik bir butunga bog'laydigan eng jonli, eng boy va mustahkam bog'dir.

Boshqa fanlardan farqli o'laroq, chet tili insonga voqelik haqida to'g'ridan-to'g'ri bilim bermaydi, balki qonuniyatlari boshqa fanlarning predmeti bo'lgan ob'ektiv voqelik, xususiyatlari haqidagi fikrlarning shakllanish vositasi, so'ngra mavjudlik va ifoda shaklidir. Chet tilining yana bir xususiyati - bilim va ko'nikmalarning o'ziga xos nisbati [1]. Demak, chet tili uni o'zlashtirish jarayonida "amaliy" fanlar kabi katta jarayonni, nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini o'z ichiga oladi.

Og'zaki nutq chet tillarini o'qitishning zamonaviy metodologiyasida keng qo'llaniladi, bu esa o'quvchilarni og'zaki muloqotga jalb qilish imkonini beradi. Muloqotda o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlari shakllanadi va rivojlanadi, shu jumladan begonalar bilan aloqa o'rnatish, ularning fe'l-atvori va o'zaro tushunishini izlash, o'z maqsadlariga erishish qobiliyati. Muloqotdan maqsadli foydalanish bilan kelajakda kasbiy qobiliyatlarni yaxshilash uchun zarur bo'lishi

mumkin bo'lgan amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishning faol jarayoni mavjud. Bugungi kunda og'zaki nutqning asosiy vazifalaridan biri xabarlarni loyihalashni o'rgatishdir. Agar bayonotni shakllantirishga sarflangan vaqt uning talaffuziga sarflangan vaqtdan oshmasa, bu ko'p jihatdan nutq mahoratining sifatini belgilaydi. Og'zaki nutq o'rganish maqsadi sifatida aloqa vositasi bo'lib, uning yordamida tinglash paytida ma'lumot olinadi, nutq paytida ma'lumot uzatiladi, suhbat davomida ma'lumot almashiladi, og'zaki nutq chet tilini o'qitishda qo'llash usuli bilan bog'liq bo'lsa. Chet tilini o'qitish jarayonida og'zaki nutqdan to'g'ri foydalanish talabalarda uni o'rganishga katta qiziqish va ishtiyoq uyg'otadi.

XULOSA

Globallashuv jarayoni natijasida jamiyat hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'limga ham ta'sir qilmay qolmadi. Hozirgi vaqtda oliy ta'limda islohot va yangi pedagogik paradigmalar paydo bo'lib, asosiy e'tibor ta'lim faoliyatidan o'z-o'zini tarbiyalashga o'tkazilmoqda. Bilim, ko'nikma va kasbiy fazilatlarni egallashga o'qitish va o'z-o'zini tarbiyalash o'rtasidagi o'tish bosqichi bo'lgan mustaqil ish yordam beradi. O'zbekistonda oliy ta'limning o'tish davrida ham bugungi kunda mustaqil ta'limga katta e'tibor bilan xorijiy tajriba o'rganilmoqda. 2019-yildan boshlab Toshkent davlat yuridik universitetida ta'lim sohasida islohotlar amalga oshirilib, talabalarning mustaqil ta'lim olishi uchun zamin yaratildi. Shunga qaramay, chet tillarini o'rgatish va o'qitish muassasalarida mustaqil ta'limni joriy etish va undan samarali foydalanishni o'qituvchi aralashuvisiz tasavvur qilish qiyin bo'lgan ishlar katta tajriba talab qiladi. 21-asrning muammolari oliy ta'lim bitiruvchisidan mustaqil kasbiy va ta'lim faoliyatiga tayyor bo'lishi, yangi paydo bo'lgan kasbiy muammolarga javob berishi, katta ma'lumotlar oqimidan oqilona topa olishi, tegishli sohalar bilan ishlash va hokazolarni talab qiladi. Bundan tashqari, zamonaviy mutaxassis vaqtinchalik loyiha guruhlarida ishlash, murakkab muammolar va vazifalarni professional muhokama qilish va hal qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Yangi ta'lim paradigmasida talaba bilimning passiv iste'molchisidan faol sub'ektga aylanishi kerak. Shu nuqtai nazardan, talabalarning mustaqil ishi nafaqat o'quv jarayonining muhim shakli, balki uning asosiga aylanadi.

REFERENCES

1. Cong Peng (Ed.), Comparative Studies: Security Concepts of Great Powers (International Affairs Publishing House, 2004), pp. 267-268
2. Xue Feng, Research on the Development of Liaoning Coastal Economic Belt, Master's Thesis, Liaoning Normal University, 2009
3. https://www.qstheory.cn/qshyjx/2023-11/29/c_1129998740.htm